

Самото включване на този популярен епизод от българската история в класацията ще предизвика възмущението на мнозина. Терорист ли е Ботев? От дете всеки българин знае, че този гениален поет и революционер е загинал геройски за свободата на България. Ботев отдавна е символ на саможертвата, а символите винаги са стилизирани. Нищо лошо или недостойно не помрачава идеализираните им образи. Самото вглеждане в тях вече се смята за кощунство.

Още от времето на Паисий Хилендарски на историята в България се гледа като на средство за патриотично възпитание. Затова фактите, които не са благопристойни, се премълчават или преправят. В резултат на това нашата история е сборник митове и легенди, който може да ни накара да се гордеем, че сме българи, но не ни помага да намерим своето място в света, нито ни казва какво всъщност е станало.

*Отвлечането на кораба "Радецки" е точно такъв мит. Когато бях ученик, събирахме пари за възстановяването на този исторически за България австрийски параход. За нас той е реликва, но за австрийците не е. В противен случай биха превърнали в музей оригинала. А през 1913 г. капитан Дагоберт Енгландер подарява на Етнографския музей в София останалите от четниците вещи. За европейца те не са били ценност, иначе би ги задържал.

С това сравнение искам да покажа, че към всеки исторически акт може да има и друг поглед. За нас слизането на козлодуйския бряг е подвиг, за турците е било разбойничество, а за австрийците – отвлечане. И ако лишим действията на четниците от емоционалната оценка, ако забравим за миг голямата им цел, ще видим голия факт: според съвременния български наказателен кодекс насилственото отклоняване на кораб от маршрута му е престъпление. Нарича се принуда и се наказва със затвор от една до осем години. А когато са взети заложници (както е в случая) и са поставени под заплаха животът и здравето им, наказанието може да бъде [от 2 до 10 години затвор](#).

Няма да преразглеждам ролята на Ботев в българската история. Оценката на една постъпка не е оценка на личността, нито на идеалите ѝ. Важни са фактите, а няма съмнение, че с отвлечането на кораба "Радецки" Христо Ботев извършва един класически терористичен акт с политическа цел. Затова го включвам в тази книга.

"Радецки" не е случайно избран, нито пък използван само като превозно средство. Още през 1875 г., дълго преди избухването на Априлското въстание, Ботев *планирал да отиде в Свищов с параход, да го изгори и съсипе и за 12 часа да стигне в севлиевската гора, где то щял да се удържи в нея много време, дордето европейците припознаят правата на България.*

Захари Стоянов привежда свидетелствата на Иван Андонов и Стою Филипов. Така че замисълът изглежда си е на самия поет, макар че след Освобождението за неговото авторство са претендирали мнозина (според Захари Стоянов поне 20-25 души).

Този романтичен план не е оригинален. В основни линии той е заимстван от италианския революционер Карло Пизакане. През 1857 г. той с 24 свои другари завладява в Средиземно море кораба "Каляри", слиза на остров Пондза и завзема замъка там, използван като затвор. Към отряда на Пизакане се присъединяват около 300 затворници революционери и с кораба стигат до неаполитанския бряг, където след отчаяна битка са разгромени, а Пизакане и много от тях загиват.

Ботев несъмнено е имал за пример Пизакане, а също войводите Хаджи Димитър и

Стефан Караджа. Тяхната чета от 127 души е най-голямата в историята на българското освободително движение дотогава и носи адрес до посланиците на Великите сили заедно с други пропагандни материали. Очевидно четата е искала да привлече вниманието на европейското обществено мнение, но това става едва след нейното изстребване. Любопитно е, че още през 1871 г. Ботев пише статията “Петрушан”, посветена на двамата войводи, като за мото използва стиховете, посветени на Пизакане. Не е чудно, че осем години след смъртта им той използва техния план, като отчита и отстранява неговите слабости.

Всяка чета, тръгнала от Румъния, трябва да прекоси по някакъв начин Дунава. Хаджи Димитър и Стефан Караджа използват салове, четниците на [Таньо Стоянов](#) минават реката с лодка. И всички дотогава се стремят това да става тихо и незабелязано, за да изненадат турците. Ботевата цел, напротив, е съвсем друга – още със слизането на българския бряг да привлече вниманието на международната общественост, без при това да наруши необходимата за военна акция секретност. Тъкмо с пропагандна цел на поета-революционер му е необходим кораб, и то на някоя от Великите европейски сили. И Ботев като Хаджи Димитър носи печатни прокламации, но ги раздава още в парахода; написва предварително информация за отвличането на “Радецки”, предназначена за европейската преса. Като опитен журналист той разбира, че това, заедно с разказите на изплашените пътници, ще привлече вниманието към неговата акция. *Без “Радецки” драмата би била куца, Ботйов би бил мършав и без съдържание* – пише Захари Стоянов.

До началото на май 1876 г. се предвижда войвода на подготвяната чета да бъде Филип Тотю. Едва когато той се измъква, на 9 (по нов стил 21) май 1876 г. на неговото място е избран Ботев, който незабавно пуска в действие своя план. Той нарежда на четниците да се съсредоточат в дунавските градове Браила, Калараш, Олтеница, Зимнич, Корабия, Бекет и Търну Мъгуреле и там да чакат нова заповед. Всички трябва да се представят за градинари, пътуващи за Австро-Унгария, а оръжието, снаряжението и четническите дрехи да опаковат в сандъци като градинарски инструменти. За щастие в онази наивна епоха рентгенът още не е бил изобретен.

“Радецки” е кораб на Първо привилегировано императорско и кралско дунавско параходство със седалище във Виена. Нагоре по реката той спира във всички пристанища по двата бряга. Но за Ботев е по-важно, че австро-унгарските параходи се ползват с правото на екстериториалност, така че турските власти не могат да извършат проверки на качили се в Румъния пътници. Това гарантира сигурността на четата, макар и не напълно. (През 1867 г. в Русе на парахода “Германия” въпреки протестите на капитан Зизович турски войници убиват двама български четници.)

От съображения за сигурност Христо Ботев споделя целия си план само с най-близките съратници. Паролата за действие е раздадена чак на борда на кораба. Четниците не са знаели предварително къде ще слязат, много от тях не се познавали или поне не показвали, че се познават помежду си. Дори гадаели кой ще е войводата. Това е може би единственият случай в историята, когато една тайна, известна на 200 българи, е опазена толкова дълго. За собствениците на кораба изненадата била пълна. Както по-късно свидетелства капитан Енгландер при следствието в параходното дружество, пасажерите, качили се в румънските пристанища, *по нищо не се различаваха от българските градинари*. Наистина странно е, че румънските власти не обръщат внимание на тази шетня по дунавските

градове, но Захари Стоянов може би е прав, че те просто са си затворили очите. Напускането на двеста буйни имигранти, които през ден са имали разпавии с полицията, е щяло само да укрепи реда и законността в Румъния.

Известието, че трябва да се качат на “Радецки”, се съобщава на четниците в последния момент. За да не предизвикат подозрение, всички пътуват с билети до Кладово, макар че те са три-четири пъти по-скъпи. Самият Ботев се качва на парахода в Гюргево в неделя в три часа след обяд на 16/28 май 1876 г. Настанява се в първа класа и за да не буди подозрение у екипажа, разговаря със спътниците си само на румънски. Около него демонстративно стоят разпръснати румънски и френски вестници. На 17 май сутринта в Бекет слизат последните изпращачи на четата. По тях Ботев праща информацията до френските вестници.

Завземането на кораба става по обяд в понеделник, 17/29 май. Ударният отряд е разделен на шест групи. Първата от тях трябва да арестува капитана, втората – да завземе машинното отделение, третата – да охранява корабната каса, четвъртата – да изолира матросите, екипажа и т. н. В същото време ще се даде командата “На оръжие!” на останалите четници, за да се облекат в самоделните си униформи и да се въоръжат. Едва тогава ще излезе войводата.

Планът е изпълнен точно и лесно, защото екипажът е само от 24 човека, а четниците – 205. Вазовото стихотворение “Радецки”, написано веднага след събитието, предава доста вярно срещата между войводата и капитана. Ботев наистина е казал приблизително: *Тук се слуша мойта воля, аз съм капитан!* Има само една малко комична разлика между легендата и истинската случка. Този героичен епизод се разиграва на два пъти, при това на два езика, защото първоначално четниците сбъркват и довеждат при Ботев помощник-капитана Катерино Дойми. Ботев му връчва своя ултиматум (да предаде парахода), написан на френски още в Гюргево.

А какво прави в това време капитанът? На австро-унгарските дунавски параходи, както на днешните самолети, пътниците предавали оръжието си при качване и го получавали на слизане. Когато съобщават на Енгландер, че пасажерите във втора класа вадят оръжие, той отива да го прибере, без да подозира за какво става дума. Там четниците го арестуват и го завеждат при Ботев. *Когато ме доведоха при войводата – пише Енгландер на Захари Стоянов десет години по-късно, –*

видях моя помощник-капитан Дойми буквално като с гвоздеи закован към стената... към гърдите му бяха насочени няколко байонети; в същото време 15-20 души го мериха с пушки, а войводата Ботйов с гола сабля в ръка говореше с него славянски, защото помощникът ми беше далматинец. Той, като ме видя, събщи това на Ботйова, като ме посочи с крака си, защото ръката му, в която той държеше манифеста, висеше от страх като мъртва. Когато въстаниците видяха мене, оставиха Дойми, дръпнаха манифеста из ръцете му, предадоха го на мен и ме заобиколиха... В такова положение преговаряхме ние няколко минути с Ботйова.

Разговорът се води на френски, език, който Ботев владее зле, но достатъчно, за да обясни намеренията си на капитана. Според показанията на Енгландер войводата го заплашил със сила, но не това го принудило да капитулира, а думите на Ботев, че има човек, който може да се справи с машините. При тези обстоятелства капитанът сметнал съпротивата за излишна. Разбира се, като *немец същи*, както го описва Вазов, капитанът измолва от Ботев бележка, че е принуден да спре кораба на турския бряг насила. Тя му била необходима както за началниците на параходството, така и за пред

турските власти. Освен това се опасявал, че ако не демонстрира някаква съпротива, турските пътници ще го сметнат за съучастник и на следващите пристанища по десния бряг може дори да се саморазправят с него.

След благоразумната капитулация на капитана, която днес се препоръчва от психолозите като най-правилното поведение при среща с терористи, никой от хората на борда не пострадва, макар че сред пътниците е видинският каймакамин.

Забележителна е дисциплината, която цари на парахода до спирането му край Козлодуй. През тези няколко часа войводата прави преглед на четата и обяснява на всички, че отиват в България, а не в Сърбия. Дотогава по конспиративни съображения на много четници е казано, че целта им е да отидат в Сърбия, която се готви за война с Турция.

По-нататъшната история е позната. На Козлодуй четата слиза по една дъска, пада на колене и целува българската земя. Малко известен епизод е, че турската погранична стража, учудена от необичайното спиране на парахода, се приближава и влиза в престрелка с четата. В това първо сражение пада убит един граничар, а четниците продължават пътя си към Врачанския балкан, където Ботев и повечето от тях намират смъртта си.

В това време капитан Енглендер слиза в Лом и оттам телеграфира на параходното дружество за инцидента. Австрийският консул във Видин обаче настоява той да даде обяснение пред пашата. Очевидно Енглендер се е страхувал, че турците за отмъщение могат да нападнат кораба му, защото преди да слезе на брега, заповядва на Дойми, ако чуе за вълнения във Видин, да не го чака, а да потегли с "Радецки" за Оршова.

Капитанът разказва:

Облякох се в пълна униформа и влязох в града. Многохилядната тълпа турци, която стоеше сутринта и чакаше при скелята, върху ми имаше отправени своите враждебни погледи... В конака ме чакаха гражданският паша и военният губернатор, впоследствие знаменитият Осман паша... Пашите ми предложиха да взема 1000 души турски солдати и час по-скоро да ги заведа в Козлодуй, когато същевременно малкият турски параход ще занесе моите пасажери и пощата в Оршова.

Енглендер отказва и с това може би подарява ден-два повече живот на четата, тъй като турският параход успява да откара по дирите ѝ само 80 войници. Наистина в крайна сметка тя е разбита, но международният скандал, към който Ботев се стреми, е вече факт. След Видин капитан Енглендер е повикан да дава обяснения във външното министерство във Виена и пред австро-унгарския генерален консул в Букурещ барон Каличе.

И в този случай, както при много други атентати, заложниците надживяват своите похитители. Четниците са избити или изловени и пратени в турските затвори. Капитан Дагоберт Енглендер умира на 77 години през 1925 г. Корабът "Радецки", който е почти негов връстник, продължава да плава по Дунава до 1918 г., когато е бракуван след 67 години вярна служба. През 1924 г. го претопяват като старо желязо.

Поставям това отвличане по-назад в класацията, защото е политическа демонстрация, направена с пропагандна цел. При него няма нито една жертва. Но то е пример как заради подбудите на извършителите един терористичен акт може да бъде издигнат от потомците до героичен символ.

Наказателен кодекс от 11 май 2007 г., раздел V, членове 143 и 143а – Бел. авт.

Таньо Стоянов преминава Дунава с двайсетина души едновременно с Ботевата чета. Планът е бил той да стигне Сливенския балкан, но след 200-километров поход четниците са обградени и избити. Малкото оцелели са съдени заедно с Ботевите съратници. – Бел. авт.